

ПЕРШАЯ СУСВЕТНАЯ ВАЙНА: ПАМ'ЯЦЬ ПАВІННА ЖЫЦЦЬ

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

АКТУАЛЬНАСЦЬ

Уладзімір МАТУСЕВІЧ, намеснік міністра інфармацыі Рэспублікі Беларусь:

— Першая сусветная вайна — падзея, якая фактычна стала пачаткам найгоршага часу, яна змяніла вельмі многія ўяўленні пра нашу цывілізацыю: пра месца чалавека ў грамадстве, пра месца могіх тэжнагенных і іншых рэчаў, палітычныя і эканамічныя аспекты. Невыпадкава вивучэнне вопыту Першай сусветнай вайны патрабуе комплекснага і думлівага падыходу. Мы павінны асэнсаваць тую падзею не толькі з пункту гледжання нашай гісторыі, а і з пазіцыі фарміравання гістарычнай памяці, уяўленняў пра тую глыбінны крыніцы і нават магістральныя тэндэнцыі сённяшняга геапалітычнага развіцця.

Гэтая тэма мае вельмі вялікія рэзервы і пласт для вивучэння яе гісторыкамі і для глыбокага грамадскага асэнсавання. У поўнай меры гэта тычыцца і Беларусі, таму што шэраг ключавых падзей адбыліся менавіта на беларускай зямлі: буйнейшыя вайсковыя аперацыі, падзеі, якія пасля сталі каталізатарам вялікіх сацыяльна-палітычных рухаў, асабліва ва Усходняй Еўропе. Найперш гэта Кастрычніцкая рэвалюцыя, якая пасля стала туршчом да беларускай дзяржаўнасці, з'яўленне Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, утварэнне Беларускай Народнай Рэспублікі. Дэталевае вивучэнне гэтых падзей, напэўна, можа даць многія адказы, дадатковыя цікавыя вопыты і разуменне наступстваў Вялікай Еўрапейскай вайны. Гэтая тэма плёная для распрацоўкі не толькі гістарычнай і навуковай супольнасцямі, даследчыкамі, а і журналістамі. Мы не павінны пакідаць гэтыя падзеі ў баку ад вивучэння, ад грамадскай увагі. Трэба, каб гэтая тэма загалуча: яна мае вялікае значэнне для постсавецкай прасторы, для Беларусі, ад агульнаеўрапейскага, агульнасусветнага кантэксту.

ПРАБЛЕМЫ

Вадзім ГІГІН, галоўны рэдактар часопіса «Беларуская думка», першы намеснік старшыні Беларускага саюза журналістаў:

— У апошнія гады сітуацыя змянілася: зараз ужо нельга сказаць, які раней, што праблемы Першай сусветнай вайны знаходзяцца на перыферыі айчынай і расійскай гістарыяграфіі. Усё больш з'яўляецца навуковым прац пра гэтую тэму. І мы павінны іх уводзіць і ў нашу беларускае кола. Я бачу тут некалькі праблем, якія паўстаюць перад намі і якія трэба будзе вырашаць грамадскасці, навукоўцам і журналістам.

Па-першае, як нам ставіцца, які погляд павінен быць, які акцэнт, калі мы разглядаем падзеі Першай сусветнай вайны? Звычайна пытаюцца: якое месца Беларусі займала ў часы гэтай вайны, кім яна была — суб'ектам ці аб'ектам гэтага гістарычнага працэсу? Па-другое, 11 лістапада мы святкуем Дзень прымірэння. Аднак відэаочна, што для нас Першая сусветная вайна скончылася крыху раней — у пачатку 1918 года. Зноў-такі геапалітычны кантэкс: што дала Першая сусветная вайна Беларусі? З іншага боку, з'яўляецца ўсё больш прац, якія разглядаюць грамадзянскаму вайну і нават савецка-польскую вайну як працяг Першай сусветнай вайны. І сапраўды, разглядаць гэтыя падзеі ў адрыве ад кантэксту Першай сусветнай вайны немагчыма. Для Беларусі ўвогуле была ўнікальнае з'ява падчас імперыялістычнай вайны — Брэсцкі мір, які таксама нельга абмінаць. У савецкай часі існаваў адзін погляд на Брэсцкі мір, у міграцыйным друку — іншы. Які зараз мы павінны выпрацаваць? Яшчэ адзін цікавы момант — ваенная справа падчас Першай сусветнай вайны. Зараз у публіцыстыцы ідзе актыўная дыскусія, у той больш таленавіты, а хто менш. Гэта тыя ж Нарчанская і Баранавіцкая аперацыі, якія можна па-рознаму трактаваць.

Нарэшце, культурны аспект. Я хачу нагадаць, што і Януя Купала, і Якуб Колас, і іншыя культурныя дзеячы насілі вайсковую форму. Гэта вялікі патэнцыял для развіцця турызму, патрыятычнага выхавання. У нас усё гэта быць у тэме Вялікай Айчынай вайны. Гэта вельмі добра. Аднак нельга толькі на адной падзеі, хоць таёй важнай і значнай, выхоўваць наступныя пакаленні ці расказаць свету аб Беларусі. Так, у нас шмат замкаў, ідзе ёсць і вялікая спадчына Першай сусветнай вайны. Яна скончылася, але, як значная падзея гісторыі, яна працягваецца ў нашым жыцці. І воль я асэнсоўваць гэтыя падзеі, ад гэтага будзе залежаць і тое, як Беларусь будзе успрымаць у свеце і якое ўяўленне будзе мець наступнае пакаленне аб гісторыі нашай краіны.

ВАЙСКОВЫ ПОГЛЯД

Віктар ШУМСКІ, начальнік упраўлення па ўвекавечванні памяці абаронцаў Айчыны і ахвяр вайны Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь:

— Памятаеце словы гісторыка Ключоўскага, які казаў:

«Гісторыя не настаўніца, а наглядчыца. Яна не вучыць, а карае за нявучаныя ўрокі»? У 1941 годзе мы якраз і былі пакараны за нявучаныя ўрокі. Таму сёння вельмі важна пэўным чынам выправіць сітуацыю.

Гэта тычыцца і практычных крокаў, якія ажыццяўляе Міністэрства абароны. Калі мы сустраліся напярэдадні 90-годдзя пачатку Першай сусветнай вайны, на той момант у нас на дзяржаўным ўліку былі зарэгістраваны 34 воінскія пахаванні Першай сусветнай вайны. Сёння іх 137. На самой справе іх значна больш. Тая колькасць, якая значыцца на месцах пахавання, не заўсёды адпавядае дакументальным крыніцам. Тым не менш са 137 воінскіх пахаванняў 23 пахаванні — могілкі замежных ваеннаслужачых, 114 — могілкі суаічыннікаў. Зараз у нарматыўную базу мы ўводзім такое паняцце, як «змяшане пахаванне», чаго раней не было. Праўда, пакуль яны яшчэ не пашпартызаваны. Асноўны масіў такіх пахаванняў знаходзіцца ў заходняй частцы Беларусі, асабліва ў Гродзенскай і Брэсцкай абласцях. У народзе яны і сёння называюць «нямецкімі». Толькі гэта не зусім так. Напрыклад, у адной таёй «нямецкай магіле», якую я нядаўна побачыў, было пахавана 530 рускіх салдат і афіцэраў.

З 1997-га па 1999-ы Міністэрствам абароны двойчы былі праведзены разавыя пошукавыя акцыі, якія не былі абгрунтаваны дакументальна. З 2003 года гэта стала штогадовай традыцыяй: палыявыя пошукавыя падраздзяленні кожнаго год адпрацоўваюць ад 5 да 12 аб'ектаў, звязаных з Першай сусветнай вайной. Што тычыцца рэгіёнаў, то за гэты час у Брэсцкай вобласці мы адпрацавалі 23 аб'екты, у Гродзенскай — 48, у Мінскай — 38, у Магілёўскай — 2.

Сёлета намі была праведзена экскурсыя астанкаў 5 ваеннаслужачых Рускай імператарскай арміі. Гэта толькі на адным аб'екце. На гэты год запланавана адпрацоўка яшчэ 4 такіх аб'ектаў. Трэба сказаць, што навідавоку будзе мэтазгоднай работа ў Расійскім дзяржаўным ваенна-гістарычным архіве. Таму трэба акцэнтаваць увагу грамадскасці і людзей, што жадаюць займацца гэтай тэмай, менавіта на архіўна-даследчай працы, якая павінна быць сінкранізаванай. Гэта значыць, калі будзе прымацца рашэнне па аднаўленні тых ці іншых воінскіх пахаванняў Першай сусветнай вайны, то гэтыя моманты жыццёва неабходны з пункту гледжання выдаткаў і закончанасці той работы, якая будзе праводзіцца.

Адна з асноўных праблем на фоне вялікага масіву пахаванняў — пошук сродкаў на іх аднаўленне. Невыпадкава ў наступным годзе частка сродкаў ад традыцыйных суботнікаў будзе накіравана на добраўпарадкаванне могілак Першай сусветнай вайны.

ПЕРСПЕКТЫВЫ

Уладзімір ЛІХАДЗЕДУ, гісторык, філалагіст, калекцыянер, лаўрэат прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «За духоўнае адраджэнне»:

— Беларусь — маладая краіна. Таму як незалежная дзяржава яна не прымала ўдзел ні ў складзе якой-небудзь краіны: у Першую сусветную вайну — у складзе Расійскай імперыі, у Вялікую Айчынную — у складзе Савецкага Саюза... Таму для нас, для Беларусі, самае галоўнае — увекавечванне памяці ўвогуле ўсіх палеглых у Першай сусветнай вайне, не прымаючы ніякі бок.

Я займаюся калекцыянаваннем, вивучэннем старых фотаздымкаў і магу сказаць, што на іх адлюстраваны сотні могілак. Вельмі шмат нямецкіх, аднак даўна, што на іх — вялікая колькасць праваслаўных крыжоў. Гэта дае падставу думаць, што нават прадстаўнікі кайзераўскай арміі не баяліся хаваць салдат царскай арміі на сваіх могілках.

Самае галоўнае — па магчымасці аднавіць воінскія пахаванні на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь, адкрыць пэўныя, няхай і невялікія, памятныя знакі на месцах баёў і пахаванняў. І яшчэ адна з задач — адкрыццё музея Першай сусветнай вайны, якое няма ў нашай рэспубліцы. Ёсць невялікі музей у Заброддзі, створаны намаганнямі Барыса Цітовіча. Толькі для краіны ў дзяржаўным маштабе павінен існаваць доволі сур'ёзны музей, дзе людзі, асабліва моладзь, магла б даведацца пра Першую сусветную вайну.

У Вілейцы мы сваімі сіламі аднавілі помнік 1812 года і побач плануем зрабіць помнік ахвярам Першай сусветнай вайны. Таксама ў перспектыве — адкрыццё на базе Заброддзя больш сур'ёзнага музея, дзе я прадстаўлю сама арыгінальныя фотаматэрыялы, якіх у мяне больш за 10 тысяч. Па гэтых фотаздымках можна вивучаць усю Першую сусветную вайну. Да 90-годдзя заканчэння вайны я выпусціў вялікі альбом «Беларусь ва чымна нямецкага салдата ў час Першай сусветнай вайны». На дзіва, вялікім поспехам ён карыстаўся больш за мяжой, чым у Беларусі. Да 100-годдзя пачатку вайны планую выпусціць вялікі двухтомнік, у якім будзе паказана менавіта Беларусь падчас вайны з двух бакоў — з расійскага і нямецкага: побыт, жыццё ў акалах, баявыя дзеянні, могілкі. Брэст-Літоўскі мір... Усё гэта будзе адлюстравана на фотаздымках — найбольш бесстаронніх сведках.

МУЗЕЕФІКАЦЫЯ

Барыс ЦІТОВІЧ, мастак, лаўрэат прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «За духоўнае адраджэнне»:

— Я не гісторык, аднак аказаўся ў гэтай тэме вельмі даўно. І шчыра кажуць, мару, калі ўсё з ёй будзе добра, каб выйсці з яе і заняцца, нарэшце, творчай працай, не выключаючы работу мастака менавіта па гэтай тэме. Пакуль гэтага не ўдаецца.

Я прыліжнік музеіфікацыі слядоў Першай сусветнай вайны. З гэтай ідэяй мы носімся вельмі даўно. Я зафіксаваў, што апошняе маё інтэр'ю аб тым, што рэспубліцы патрэбны новы музей уздоўж лініі фронту, было 23 лютага 2002 года на тэлебачанні. Прайшло 11 гадоў — музея няма. Тым не менш я абсалютна ўпэўнены, што мадэль музея ў Рэспубліцы Беларусь павінна быць вельмі своеасаблівай: менавіта тут лінія фронту была непераадольнай перашкодай для кайзераўскіх і аўстра-венгерскіх войскаў. І навідавоку, што тыя артэфакты, фарсіфікацыі збудаванняў, пахаванні, акопы, якія захаваліся, патрэбна музеіфікаваць, пераўтвараючы іх у мемарыяльны маршрут Першай сусветнай вайны. У нас, куды не ідзеш — трапілаш на сляды вайны 1812 года, Першай сусветнай, Другой сусветнай. Гэта не значыць, што ўсе павінны лазіць па акалах. Аднак не ўлічваюцца гэты момант, калі ў нас ёсць канкрэтная фактаграфія і бачныя сляды, нельга. Больш за тое, трэба казаць пра ваенны ландшафт, які ў нас захававаны. Кожная вайна мяняе яго на свой лад. Менавіта Першая сусветная вайна змяніла ландшафт беларускай прыроды настолькі, што ён і да гэтага часу, амаль праз 100 гадоў, захавваў гэты вобраз. Калі мы трактарам будзем раўняць лясы, могілкі, акопы, то мы і гэта страцім.

Калі казаць пра музеіфікацыю пад адкрытым небам, то маглі б быць экспазіцыйныя цэнтры, падобныя да Заброддзя, дзесяці ў краязнаўчых цэнтрах, у школах уздоўж лініі фронту. Такім чынам мы атрымалі б неадрагу, але вельмі аб'ёмную мадэль, і мемарыяльны турызм мог бы ў рэспубліцы развівацца. Напрыклад, вілейскія школьнікі вось ужо шосты год з задавальненнем ідуць паходамі уздоўж лініі фронту. Вывучаюць мясціны, ужо зрабілі некалькі цікавых фільмаў. Можна сказаць, што дзіцячы турыстычны маршрут уздоўж лініі фронту існуе. З дарослымі ўсё складаней.

Што тычыцца Вілейскага раёна, то літаральна на днях уладкава Філарэт блаславіў праект на будаўніцтва каліцы-помніка пры ўваходзе на вілейскія могілкі, дзе знаходзілася 300 магіл воінаў Першай сусветнай вайны, на якіх пасля звернулі пахаваны савецкія грамадзяне. На сённяшні дзень вядома 250 імёнаў. Яшчэ адзін помнік мы рыхтуем у вёсцы Жарсчыца, што на пад'ездзе да Вілейкі. Там знаходзілася брацкая магіла, якую знішчыла суцэльная высечка лесу.

ЧЫЯ ВАЙНА?

Валерыі СУРАЎЦЬ, кандыдат гістарычных навук, дацэнт, вядучы супрацоўнік Навукова-даследчага інстытута Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь:

— Як ставіцца Рэспубліцы Беларусь да праблемы Першай сусветнай вайны: гэта наша вайна ці не наша? Усё часцей гучыць гэтае пытанне. Напярэдадні 100-годдзя вайны яго набывае ключовае значэнне. Таму задача людзей, якія настроены канструктыўна і думаюць сапраўды гістарычна, — давесці да ведама не толькі нашых грамадзян, а і замежных, думку пра тое, што гістарычны працэс непарыўны. Першая сусветная вайна — апакаліпсіс сусветнага маштабу. Вынікі гэтай вайны адбыліся на ўсіх беларусаў. Усе карані Другой сусветнай вайны караняцца там, у самым пачатку стагоддзя. І больш частка нявырашаных прычынаў Першай сусветнай вайны сталі прычынамі Другой сусветнай. Дык які жа гэта не наша вайна?

Геапалітычныя наступствы сусветнага маштабу Першай сусветнай вайны тычыліся ўсяго свету. І справа не толькі ў тым, што палі 4 вялікія імперыі. Гэта быў перадзел свету! Ёсць яшчэ маральныя аспекты: трэба растлумачыць людзям увесь жах гэтых падзей. У складзе Рускай імператарскай арміі ваявалі сотні тысяч беларусаў. Нашымі суаічыннікамі здзейснена вялікая колькасць падзвігаў, і ёсць шмат прыкладаў ваеннага таленту. Дарэчы, апошні ордэн Святога Георгія ІІІ ступені атрымаў ураджэнец Беларусі — генерал Мікалай Юдзеніч. Усяго за Першую сусветную вайну такіх узнагарод было дзве. Гэта наша вайна! Забыць яе — значыць здрадзіць.

РЭТРАСПЕКТЫВА ПАДЗЕЙ

Вячаслаў БАНДАРЭНКА, кіраўнік і вядучы грамадска-палітычнага ток-шоу «Адкрыты фармат» (АНТ), лаўрэат прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «За духоўнае адраджэнне»:

— Гэтую дату, больш за тое, чараду дат, мы абавязаны выкарыстаць у поўнай меры, па ўсіх кірунках. У тым ліку ў ідэалагічным. Нічога дзіўнага няма ў тым, што Беларусь шануе і ганарыцца сва-

імі героямі, у якой бы вайне яны не загінулі. Мы ж па-ранейшае саромеемся гэтай вайны, лічым яе ганебнай, бессэнсоўнай, імперыялістычнай, праігранай. Па-першае, гэта не так. А калі і так, то што з таго? Героі ёсць. Памяць пра іх існуе. Мы гатовы пра гэта казаць усюму свету. Мы абавязаны наша ўспрыманне гэтай Вялікай вайны распаўсюджаць на ўсю Еўропу, разумець яе ў еўрапейскім кантэксте.

Натуральна, што ў сваіх разважаннях аб тым, што нам трэба зрабіць да гэтых дат, мы павінны быць рэалістамі. Мы не можам зараз замахвацца на тое, каб з нуля ў Магілёве на Савецкай плошчы аднавіць увесь комплекс Стаўкі і ўсе дамы зрабіць музейамі. У нас нават наўрад ці атрымаецца стварыць музей Стаўкі ў Баранавічах. Аднак ёсць мерапрыемствы, якія мы цалкам пачынем. І нават без асаблівых выдаткаў. Ёсць музей Барыса Цітовіча. Згодзен, ён малы, да яго трэба дабрацца. Затое гэты музей — святое месца, адкуль выходзіш з рассветленай душой. З цягам часу ён пашырыцца, наша задача — надаць яму статус нацыянальнага.

Існуе такая рэч, я перайменавана вуліца. Ніхто не патрабуе іх пераймяноўваць: гэта каштуе вялікіх грошай. Аднак у рэспубліцы прапалдаюцца новыя вуліцы, і іх трэба неяк называць. Напрыклад, вуліца генерала Лячынскага. Мы збіраем народ, тлумачым, што такі генерал Лячынскі, і чаму называе вуліцу яго гонар. І яна так будзе называцца многія гады. Існуючы даты вялікія: пачатак вайны і яе заканчэнне. Існуюць даты малыя, і іх — велізарная колькасць. У 1915 годзе мы адсвяткуем 100-годдзе вызвалення Вілейкі, Смаргоні, 100-годдзе падзвігу Рымы Івановай — аднай жанчыны, якая пасмротна была ўзнагароджана ордэнам Святога Георгія ІІІ ступені. Дарэчы, нядаўна падключылі здымкі сумеснага расійска-беларускага дакументальнага фільма «Святая Рыма».

1916 год: Нарчанская аперацыя, аперацыя пад Баранавічамі — 2 велізарныя бітвы, якія былі ў Беларусі. Мы можам абмеркаваць, які менавіта можна адзначыць 100-годдзе гэтых аперацый: ці гэта будучы маштабныя рэканструкцыі, ці нешта іншае. Аднак — 100-годдзе аперацый пад Крэва, 1917 год — 100-годдзе аперацый пад Крэва, адной з самых удалых аперацый рускай арміі: ніколі за часы Першай сусветнай вайны не атрымлівалася, каб за 3 дні падрыхтоўкі былі знішчаны ўсе варажыя ўмацаванні. 20 лістапада 1917 года адбыўся першы бой ужо іншай — грамадзянскай — вайны на нашай зямлі, пад Жлобінам. І 1918 год — Брэсцкі мір, самы апошні бой Першай сусветнай вайны на нашай зямлі, вызваленне станцыі Добруш і заканчэнне вайны.

Я пералічыў элементарныя рэчы, якія ляжачы на паверхні. Гэтая схема ўжо ўхваляна Адміністрацыяй Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь і Міністэрствам інфармацыі. Каб распрацаваць яе больш глыбока, падумаць яе мы можам ажыццявіць, нам трэба думаць разам.

ПРЫМІРЭННЕ

Аляксандр БАЗАРНАЎ, эксперт па ваеннай гісторыі і фартыфікацыі:

— Сотні тысяч беларусаў былі прызваны ў Рускаю імператарскую армію. Многія з іх загінулі. Іх трэба памятаць, шанаваць, даглядаць іх магілы, здымаць пра герояў фільмы.

Часта ўзімае пытанне: а як ставіцца да змешаных могілак і чужых пахаванняў наогул? Тут галоўнае разумець, што нам не трэба прымаць ніякі бок, трэба проста шанаваць памяць загінулых — незалежна ад іх нацыянальнай прыналежнасці. Гэта была бітва народаў. Тым больш некаторыя ваявалі з двух бакоў: напрыклад, чэхі і палкі.

Раскол у Еўропе пачаўся яшчэ ў гады Першай сусветнай вайны. Аднак яна скончылася. Вялікую Айчынную вайну як складнік Другой сусветнай дараваць немагчыма: на нас напалі, нас хацелі знішчыць як нацыю. Ды і ў гэтай сітуацыі сучаснае нямецкае пакаленне ні ў чым перад намі не вінавата. Трэба перастаць ваража ставіцца да людзей, продкі якіх раней ваявалі з намі. Вядома, у першую чаргу, шанаваць трэба сваіх. Аднак трэба разумець, што канец вайны — прымірэнне ўсіх ваюючых народаў. І каб гэтага больш не паўтарылася, неабходна шанаваць памяць усіх.

МЕМАРЫЯЛІЗАЦЫЯ

Уладзімір БАГДАНАЎ, фатограф, спецыяліст па воінскіх пахаваннях Першай сусветнай вайны ў Беларусі:

— Вяртаючыся да тэмы стаўлення да нямецкіх помнікаў і пахаванняў, трэба ўгадаць хаця б тое, што многія прозвішчы на помніках нашым суаічыннікам мы чытаем на нямецкай мове. Помнікі рускім героям вельмі часта можна сустрэць і на нямецкіх могілках. Гэта гаворыць пра паважлівае стаўленне да праціўніка. Нават у Снове, што пад Нясвіжам, існуюць рускія могілкі, цалкам зробленыя за грошы немцаў, выдзеленыя ў 1930-х гадах мінулага стагоддзя. Таму дзіўліць гэтыя пахаванні на «нашых» і «не нашых» папросту амаральна. Што тычыцца прагматычнага боку сітуацыі, на ўлік у Міністэрства абароны значыцца 137 пахаванняў Першай сусветнай вайны. Я іх налічыў амаль 300. І тут размова ідзе нават не пра тое, каб іх аднавіць, а хаця б неяк абазначыць. Магчыма, праблему мемарыялізацыі трэба вырашаць нават не на вялікім узроўні, а на ўзроўні абазначэння гэтага месца, надання яму пэўнага сакральна-

га значэння. Няхай гэта будзе нейкі маленькі тыпавы знак воінскага пахавання.

Каб дабрацца да рэалізацыі абазначэння гэтых месцаў, сёння не хапае ўзаемадзеяння паміж мясцовымі органамі ўлады і пошукавымі батальёнам. Калі мы гаворым пра тое, што гэтыя месцы трэба прывесці ў парадак, каб яны мелі годны выгляд, то, магчыма, патрэбна нават мяняць пэўны падыход з боку ўпраўлення па ўвекавечванні памяці абаронцаў Айчыны і ахвяр вайны Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь. Сёння мала знайсці месца пахавання, падняць гэтыя астанкі. Трэба надаць гэтаму месцу адпаведны выгляд.

ІНІЦЫЯТЫВЫ

Аляксандр САМОВІЧ, член Геральдычнай рады пры Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь:

— Трэба мець на ўвазе адзін аспект: 100-годдзе пачатку Першай сусветнай вайны будзе праходзіць паралельна з 70-годдзем вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і адкрыццё музея Вялікай Айчынай вайны. Абсалютна навідавоку, што асноўныя сілы і сродкі дзяржавы будучы накіраваны на апошняе два знакавыя мерапрыемствы, свядкі якіх яшчэ жывыя. Гэтыя падзеі прымусяць нас падпарадкавацца хвалі мерапрыемстваў, прысвечаных Вялікай Айчынай вайне.

Аднак выключаць нашу працу таксама нельга. Спадзяюцца на тое, што шмат хто нам будзе дапамагаць рэаніміраваць падзеі 100-гадовай даўніны, таксама не варта. Я думаю, што кожны з нас у наш імправізаваны арганізацыйны камітэт падасць свае прапановы.

Ужо існуе шмат слухных прапановаў па памятным знаку. І трэба пачынаць працу ў гэтым кірунку як мага хутчэй: ізаграфію гэтага знака, безумоўна, мы зольны распрацаваць. Трэба імкнуцца да таго, каб пошук мемарыяльных месцаў выглядаў менш працаёмкай задачай, чым яго ўвекавечванне.

Я заклікаю нас быць разважлівымі людзьмі: праблем вельмі шмат. Ставіць іх ужо зраз трэба перад усімі ведамствамі. І людзі даведаюцца, што грамадства жыве не толькі інтарсэсамі Другой сусветнай вайны, а і спраядліва задаецца гістарычнай памяццю 100-гадовай даўніны. Мы ведаем, што грамадская свядомасць будзе ісці наперадзе. На фоне гэтых ілюбелью давідзюцца сустрэчы і псіхалагічную непадрыхтаванасць насельніцтва. Таму мы не павінны дзейнічаць імпульсіўна і фрагментарна, а мэтаакаравана, улічваючы ўсе гэтыя нюансы.

Акрамя прапановаў, ужо ёсць пэўныя на працоўкі ў гэтай тэме. У выдавецкім доме «Вязда» будзе зроблена першая спроба абгульніць біяграфіі георыіўскіх кавалераў — ураджэнцаў беларускіх зямель: ніжэйшых чыноў, малодшых афіцэраў, генералаў. Гэта ўсяго толькі сіцпая спроба: тыя, хто займаўся гэтай справай, ведаюць, што на паверхні гэтыя імёны не ляжаць, да іх даводзіцца даходзіць догімі і працяжніцкім шляхам. У выніку атрымаецца своеасаблівы алфавіт георыіўскіх кавалераў — ураджэнцаў Беларусі. Гэтая спроба адкрые новыя імёны тых, хто яшчэ захавваў памяць пра сваіх продкаў. Усё ў нас атрымаецца ў той абстаноўцы, у якой мы знаходзімся: іншых умоў нам нішто не пранале.

МІЖНАРОДНЫ ХАРАКТАР

Андрэй ШУПЛЯК, намеснік начальніка ўпраўлення знешнепалітычнага аналізу Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь:

— Мерапрыемствам, прысвечаным падзеям Першай сусветнай вайны, якія будуць праводзіцца ў нашай краіне, трэба надаць міжнароднае гучанне і міжнароднае фармат. З аднаго боку, мы павінны і можам паказаць тое, што мы памятаем і шануем нашу гісторыю. А з іншага боку, гэта цудоўная магчымасць для нас папрацаваць з замежнымі калегамі. А магчыма, нават знайсці такіх людзей, якія гэтай тэмай цікавяцца і з задавальненнем прынялі б удзел у будучых мерапрыемствах. Гэта ўнікальная магчымасць і паказаць нас за мяжой, што вельмі важна.

Вядома, не трэба арганізоўваць усё гэта для іншых. Давайце ўсё зробім для сябе. Міністэрства замежных спраў праз свае замежныя ўстановы гатова аказаць і, безумоўна, акажа неабходную падтрымку па ўсталюванні кантактаў, пошук зацікаўленых асоб, ажыццяўленні перадачы запрашэнняў.

КУЛЬТУРНЫ АСПЕКТ

Аляксандр СУША, намеснік дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь па навуковай рабоце і выдавецкай дзейнасці:

— Першая сусветная вайна — не канец перыяду і нават не пачатак новага. Гэта апагей той эпохі, пік у беларускай культуры. Больш за тое, вайна — найярчэйшы этап тагачаснага культурнага перыяду. Пра гэта можна меркаваць на падставе багатай культурнай спадчыны, якая нам засталася. Многія дзеячы культуры лёсам звязаны з Першай сусветнай вайной.

Мы не павінны займацца гераізацыяй мінулай вайны. У гэтым кантэксце трэба казаць пра лёс культурнай спадчыны. Вайна стала аб'ектам мастацтва, літаратурнай творчасці... І менавіта праз культуру можна давесці увесь жах той вайны да людзей. У тым ліку, праз культурныя мерапрыемствы, якія трэба будзе ажыццяўляць своечасова.